

“СПИСОКЪ ИМЕНЪ МУЖЕСКИХЪ И ЖЕНСКИХЪ,
НЕСХОДНЫХЪ СЪ ИМЕНАМИ РУССКАГО ЯЗЫКА” (1845)
П. ШПІЛЕЎСКАГА Ў ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ АНАМАСТЫКІ

Сярод першых слынных даследчыкаў беларускага пісьменства значыцца імя Паўла Міхайлавіча Шпілеўскага – этнографа, пісьменніка, публіцыста і тэатральнага крытыка. Лёс адвёў яму нямнога гадоў (1823г., вёска Шыпілавічы Бабруйскага павета Мінскай губерні – 1861 г., г. Санкт-Пецярбург), і ён пражыў сваё жыццё імкліва і мэтанакіравана, спяшаючыся як мага больш спазнаць і ўславіць родную Беларусь.

У сваіх этнаграфічных працах П. Шпілеўскі не толькі апісвае характэрныя звычаі, абрады, фальклорныя вобразы, але і шмат увагі надае лінгвістычнай характарыстыцы аналізуемых з’яў. Яшчэ ў час вучобы ў Пецярбургскай духоўнай акадэміі (закончыў яе ў 1847 г.) ён стварае “Кароткую граматыку беларускай гаворкі” [1: 56-88] і “Слоўнік беларускай гаворкі” (абедзве працы пазначаны 1845 годам). Праз восем гадоў была напісана і трэцяя мовазнаўчая праца – “Нататкі беларусца пра беларускую мову” [2: 12-14]. Усе тры лінгвістычныя працы П. Шпілеўскага захоўваюцца ў рукапісным аддзеле бібліятэкі Расійскай акадэміі навук у Санкт-Пецярбурзе.

“Спісокъ именъ мужескихъ и женскихъ, несходныхъ съ именами русскаго языка” структурна з’яўляецца своеасаблівым дадаткам да “Словаря белорусского наречия”. У ім у алфавітным парадку прыводзіцца 78 (І. Германовіч чамусьці называе лічбу 81) ужывальных сярод простых беларусаў уласных мужчынскіх і жаночых імёнаў з рускімі адпаведнікамі. Параўн.:

Ага́па, пы, Агафія. Алекса́ша, шы, Александрa. Алижбе́та, ты, Елизавета. Апанáсь, са, Афанасій.	<u>А.</u> Аста́пъ, па, Евстафій. Аўдо́ця, ци, Евдокія. Аўду́ля, ли, Дуня, ум.
Бази́ль, ля, Васи́лій, Василь. Бази́лько, ки, Василько, ум. Ба́зя, зи, Вася, ум. Бази́ль.	<u>Б.</u> Ба́зьячка, кн, Васечка, ум. <u>Бази́ль</u> Ба́ся, си, Васса, Василисса Бо́ня, кн, Вонифаций, ум.
Ва́рка, ки, Варвара, ум. Ве́ня, ни, Евгения, ум.	<u>В.</u> Ви́нцусъ, ся, Викентій, ум.
Гали́она, ны, Елена, Алёна,	<u>Г.</u> Ганна, ны, Анна.

Га́лька, ки, Елена, Алёна, ум.
Галю́ся, си, Елена, Алёна, ум.
Ганка, ки, Анюта, ум.

Ганну́ся, си, Аннушка, Анютка, ум.
Га́пка, ки, Агафьюшка, ум.

Г абру́сь, ся, Гаврило, ум.

Г

Г а́рко, ки, Герасимь, ум.

До́рка, ки, Дорофей, ум.

Д.

Еро́мь, мы, Еремей.

Е.

Есипь, па, Юсифь, Осипь.

З.

Зми́церь, Змитра́, Димитрiй; поговорка: хи́цiо́рь якъ Зми́цiо́рь; вообщє вь Белорусии имя Змитцерь, Димитрiй, служить какимь-то символомь хитрости, и потому-то оно не вь большомь ходу у белорусцевь.

Зми́цо́ха, хи, Митя, ум.

Зо́ся, си, Соня, Софьюшка, ум.

Зу́ля, ли, Софiя, Софьюшка.

Зу́лячка, ки, Соня, Сонюшка, ум.

Ю.

Юо́уга, ги, Жоанна, Евгєнiя.

К.

Касьцiо́къ, ка, Константинь, ум.
Кáтра, ры, Катерина.

Ку́зя, зи, Косьма, ум.,

Л.

Лу́па, пы, Любовь.

М.

Мары́ля, ли, Марья, Марьянушка, ум.
Мáська, ки, Мойсей, ум.

Михáлка, ки, Михаиль, ум.
Михáлочка, ки, Михаиль, ум.

Н.

На́ста, ты, Настасия.
Насту́ля, ли, Настенька, ум.

Ни́лка, ки, Николаша, ум.

П.

Пала́жка, ки, Пелагiя, ум.
Петра́къ, ка́, чка́, Петрушка, ум. = Пау́люкъ, ка, Павель
Пи́ля, ли, Филиппушка, ум.
По́ля, ли, Пелагiя.
Про́ся, си, Ефросиния.
Прузы́нка, ки, Ефросиния, ум.
Пру́зя, зи, Ефросиния, ум.

	<u>Р.</u>	
Радзівонь, на, Иродіонь. Раіна, ны, Ирина.		Раінка, ки, Иринушка, ум.
	<u>С.</u>	
Савасьцей, я, Севастіань. Савасьцэйка, ки, Севастіань, ум. Саламаха, хи, Саламонія. Сёмка, ки, Симеонь, ум.		Сці́опа, пы, Сцепань, ум. Сці́опка, пки, Степанушка, ум. Сці́оха, хи, Степанида.
	<u>Т.</u>	
Тафі́ля, ли, Тереза.		Тодарь, ра, Федарь.
	<u>Х.</u>	
Хамá, мы, Фома. Хаўро́ння, ни, Февронія.		Хі́ма, мы, Евфимія, Хімка, Ки, Ефимушка, ум.
	<u>Ц.</u>	
Цимóша, пы, Тимофей, ум. Цимóхь, маха́, Тимофей. Цу́ля, ли, Тасія, ум.		Ця́ха, хи, Таня, ум. Ша́ля, ли, Сампсонія.
	<u>Ю.</u>	
Ю́рка, ки, Егорь, Георгій, ум.		
	<u>Я.</u>	
Ядві́ля, ли, Авдотья, ум. Яку́бь, ку́ба, Яковь. 2. Яўхі́мь, ма, Евфимій. 1. Яўхі́ма, мы, Евфимія.		

Як сведчыць матэрыял, у слоўніку адпостраваны як імёны, што сустракаюцца і ў нашы дні (*Апанас, Астан, Ганна, Марыля, Раіна, Сцёпа, Юрка, Яўхім*), так і найперш тыя, якія, за рэдкім выключэннем, ужо сталі анамастычнымі архаізмамі (*Аўдуля, Базя, Боня, Гатка, Гарко, Зуля, Цуля, Цяха і інш.*).

Варта адзначыць і той факт, што да імя *Зміцер* П. Шпілеўскі прыводзіць прыказку *Хіцёр як Зміцёр* і пры гэтым заўважае: “Увогуле ў Беларусі імя *Зміцер* служыць нейкім сімвалам хітрасці, і таму яно не ходкае ў беларускаў”.

Некаторыя даследчыкі гісторыі беларускай мовы мяркуюць, што студэнцкія лінгвістычныя вопыты П. Шпілеўскага былі першай спробай стварэння аб’ёмнай працы пра беларускую гаворку. І сапраўды, калі сюды далучыць яго шматлікія моўныя каментарыі ў этнаграфічных выданнях, асобныя этымалогіі паходжання некаторых слоў і назваў абрадаў, то перад намі паўстае воблік апантанага збіральніка і інтэрпрэтатара вуснай народнай спадчыны, філалага-славіста, які, несумненна, у будучым змог бы ўзбагаціць лінгвістычную навуку буйнымі дасягненнямі.

“Списокъ именъ мужескихъ и женскихъ, несходныхъ съ именами русскаго языка” не стаў прадметам спецыяльнага разгляду рэцэнзентаў слоўніка акадэмікаў Я. Бярэднякава і І. Сразнеўскага, якія дапісалі ў яго рээстр каля 450 слоў. Народны іменаслоў П. Шпілеўскага з-за свайго рукапіснага характару фактычна застаўся па-за ўвагай і беларускіх анамастаў. Толькі ў 1965 годзе аб ім як крыніцы народна-гутарковых формаў уласна-асабовых намінацый для свайго “Слоўніка асабовых уласных імён” згадвае М. Р. Суднік. Некалькі пазней упамінанні пра “Список...” трапілі ў працы М. Гуліцкага [3: 19] і І. Германовіча [4: 17].

Уводзячы ў навуковы ўжытак “Списокъ именъ мужескихъ и женскихъ, несходныхъ съ именами русскаго языка”, аўтары публікацыі спадзяюцца на абуджэнне цікавасці не толькі да спадчыны Паўла Міхайлавіча Шпілеўскага, але і ўважлівага стаўлення да беларускага народна-гутарковага (фальклорна-дыялектнага) анамастыкона ў яго гістарычным развіцці і сённяшнім функцыянаванні, у канчатковым выніку – прыходзе ў навуку аб беларускай мове новых даследчыкаў.

Літаратура

1. Прыгодзіч М. Р. Беларускае мовазнаўства / М. Р. Прыгодзіч. – Мн.: БДУ, 2006.
2. Прыгодзіч М. “Трэба пісаць так, як гаворыць народ...”: Павел Шпілеўскі – даследчык беларускай мовы // Роднае слова, 2003, № 11.
3. Гуліцкі М. Ф. Нарысы гісторыі беларускай лексікаграфіі (XIX – пачатак XX ст.) / М. Ф. Гуліцкі. – Мн.: Выш. школа, 1978.
4. Германовіч І. К. Беларускія мовазнаўцы. Нарысы жыцця і навуковай дзейнасці / І. К. Германовіч. – Мн.: Універсітэцкае, 1985.